

МАЪМУРИЙ ҚАМОҚҚА ОЛИНГАН ШАХСЛАР МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ ВА САҚЛАШ УЧУН МЎЛЖАЛЛАНГАН МАХСУС ҚАБУЛХОНАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Худойшукуров Фарход Турсоатович, Ўзбекистон
Республикаси Ички ишлар вазирлиги академияси мустақил
изланувчиси*

ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF PERSONS UNDER ADMINISTRATIVE DETENTION AND SPECIFIC FEATURES OF SPECIAL RECEPTIONS INTENDED FOR DETENTION ANNOTATION

*Xudoyshukurov Farxod Tursoatovich, Independent researcher at
the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of
Uzbekistan*

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ЛИЦ, ПОДВЕРГНУТЫХ АДМИНИСТРАТИВНОМУ ЗАДЕРЖАНИЮ И ОСОБЕННОСТИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПРИЕМНИКОВ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ СОДЕРЖАНИЯ ПОД СТРАЖЕЙ

*Худойшукуров Фарход Турсоатович, независимый
исследователь Академии МВД Республики Узбекистан*

Аннотация: Ушбу мақолада маъмурий қамоққа олинган шахсларни қабул қилиш ва сақлаш учун мўлжалланган махсус қабулхоналар ҳамда уларда сақланувчи шахсларнинг маъмурий-ҳуқуқий мақоми сифатида, маъмурий қамоққа олинган шахсларни қабул қилиш ва сақлаш учун мўлжалланган махсус қабулхоналар ҳамда уларда сақланувчи шахсларнинг амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган ҳуқуқ, мажбурият, вазифа ва функциялари илмий таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: маъмурий қамоқ, махсус қабулхона, маъмурий-ҳуқуқий мақом, ҳуқуқ ва мажбуриятлар, вазифа ва функция, маъмурий мажбурлов, мажбурлаш чоралари.

Abstract: This article provides a scientific analysis of special reception centers designed for the admission and detention of individuals subject to administrative arrest, as well as the administrative and legal status of persons held in these facilities. It examines the rights, obligations, duties, and functions of individuals detained in these special reception centers as established by current regulatory legal acts.

Keywords: administrative detention, special reception, administrative-legal status, rights and obligations, task and function, administrative coercion, coercive measures.

Аннотация: В данной статье научно проанализирован административно-правовой статус специальных приемников, предназначенных для приема и содержания лиц, подвергнутых административному аресту, а также права, обязанности, задачи и функции этих учреждений и содержащихся в них лиц, определенные действующими нормативно-правовыми актами.

<https://orcid.org/0009-0009-6093-8096>

e-mail:
surhonfarhod@gmail.com

Ключевые слова: административное задержание, специальный приём, административно-правовой статус, права и обязанности, задачи и функции, административное принуждение, меры принуждения.

КИРИШ. Маъмурий қамокқа олинган шахсларни қабул қилиш ва сақлаш учун мўлжалланган махсус қабулхоналарнинг (кейинги ўринларда махсус қабулхона деб аталади) маъмурий-ҳуқуқий мақомини кўриб чиқишда, аввало, ушбу турдаги муассасаларнинг вужудга келиш тарихига эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир. Бу муассасалар фаолиятни ташкил этиш хусусияти ва тамойиллари, тартиби жиҳатидан жазони ижро этиш колониялари, вақтинча сақлаш ҳибсхоналар ёки тергов ҳибсхонаси каби муассасаларга жуда ўхшашдир.

Айтиш мумкинки, ҳозирда сақланаётганларни ижтимоий фойдали меҳнатга жалб этишни яна қайтариш масаласи олимлар томонидан фаол муҳокама этилмоқда. Уларнинг фикрича, агарда ҳуқуқбузар томонидан қонунга ҳилоф ҳаракатлар оқибатида зарар етказилган бўлса, ишлаб топилган пулни зарарни қоплашга ёки тўғридан-тўғри сақлаш билан боғлиқ харажатларни қоплашга йўналтиришни таклиф қилмоқдалар [1;160-6].

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ. Рус олими М. Зейдел полиция ҳибсга олишининг ҳар қандай ҳолда қуйидаги мажбурлашни назарда тутишини таъкидлаган: “1) бўйсунмаётган шахсни буюрилган ҳаракатни бажаришга тўғридан-тўғри мажбурлаш, масалан, уни карантин чегарасидан олиб чиқиш; 2) полиция ходимининг қонунда кўрсатилган, бироқ фуқаро томонидан бажарилмаётган ҳаракатни амалга ошириши, масалан, вабо билан касалланган ҳайвонни йўқ қилиш; 3) қисман содир этилган ноқонуний ҳаракат учун, қисман келажакда кўрқитиш мақсадида жазо тайинлаш” [2;47-6]. Профессор А.Трифонов маъмурий-мажбурлов чораларини икки тоифага ажратган: “Ҳаракатни тўхтатишга қаратилган мажбурлаш ва ҳаракатга ундовчи мажбурлаш” [3;84-6].

И.В.Максимовнинг фикрича, маъмурий қамокнинг ҳуқуқий оқибатларининг олдини олиш аҳамияти шундаки, улар ҳуқуқбузарнинг ўзини ва бошқа шахсларни янги маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этишдан тийиб туришга хизмат қилади [4;168-169-6].

МУҲОКАМА. Махсус қабулхона ва у ерда сақланаётган шахсларнинг мақомини кўриб чиқар эканмиз, бир нечта муҳим тушунчаларга аниқлик киритиш лозим. Энг аввало, муассаса ва унда сақланаётган шахснинг ҳуқуқий мақоми қандай, деган саволга жавоб топиш учун маъмурий жазо тизимига эътибор қаратиш лозим. Маъмурий қамокқа олиш уч суткадан ўн беш суткагача муддатга, фавқулодда ҳолат тартиби шароитида эса, жамоат тартибига тажовуз қилганлиги учун – ўттиз суткагача муддатга қўлланилади. Маъмурий қамокқа олиш жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) суди томонидан, фавқулодда ҳолат тартиби шароитида эса, шунингдек ҳарбий комендант ёки ички ишлар органи бошлиғи томонидан белгиланади.

Маъмурий қамокқа олиш чораси ҳомиладор аёлларга, уч ёшгача боласи бўлган аёлларга, ўн тўрт ёшгача бўлган боласини яқка ўзи тарбиялаётган шахсларга, ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларга, биринчи ва иккинчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсларга нисбатан қўлланилиши мумкин эмас[1].

Ҳуқуқий мақом юридик фан томонидан субъектнинг ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинган ҳолати, унга хос бўлган ҳуқуқ ва мажбуриятларнинг мажмуи сифатида кўриб чиқилади, жумладан: ҳуқуқ субъектчилиги; қонун билан ҳуқуқ ва мажбуриятлар берилиши; белгиланган ҳуқуқларнинг қонунчилик даражасида тасдиқланиши; мажбуриятларни бажармаганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги.

Шахснинг маъмурий-ҳуқуқий мақоми ўз моҳиятига кўра фуқароларнинг барча тоифалари учун бир хилдир. Бироқ, маъмурий қамокқа олинган шахсларнинг маъмурий-ҳуқуқий мақоми тегишли қонун нормаларида аниқлаштирилиб, бундай тоифадаги шахсларга нисбатан қўлланиладиган таъсир чоралари ва муомала лаёқатини чеклашлар рўйхати билан боғлиқ уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари доирасидаги фарқларни акс эттиради ҳамда уларнинг субъектив ҳуқуқлари амалда чекланганлиги ва бошқа омиллар билан тавсифланади. Кўпинча бу фарқлар соҳага оид

қонунчилик ва қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда баён этилади.

Таъкидлаш керакки, бу борада тадқиқот олиб борган олимларнинг фикрича, “Маъмурий қамоқ – бу ҳуқуқбузарни жамиятдан қатъий ажратиш шароитида, ушбу мақсадларни амалга ошириш учун махсус мўлжалланган ички ишлар органларининг ҳудудий бўлинмаси ҳисобланган муассасаларда сақлашдир[4;28-6]. Бунда ажратиш деганда, давлат номидан мажбурий равишда амалга ошириладиган, шахснинг ташқи муҳит билан ижтимоий ва бошқа алоқаларини қонун ҳужжатларида белгиланган мақсадлар ва шартларда давлат томонидан махсус жиҳозланган жойларда (биноларда) вақтинчалик ҳуқуқий чеклаш тушунилади.

Маъмурий мажбурловнинг энг қаттиқ чораси сифатида муқобилсиз қўлланилиши бир неча бор ҳақли равишда илмий танқидга учраган. Шу билан бирга, жавобгарликка тортилаётган шахсларнинг манфаатларини маъмурий-ҳуқуқбузарлик муносабатлари субъектлари доирасини аниқлаштириш жараёнида ҳисобга олиш кераклиги таъкидланган [5; 159-160-6].

Маъмурий қамоққа олинган чет эл фуқаролари, юқоридагилардан ташқари, ўз давлатларининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари билан, Ўзбекистон Республикасида дипломатик ва консуллик муассасаларига эга бўлмаган мамлакатларнинг фуқаролари эса, уларнинг манфаатларини ҳимоя қилишни ўз зиммасига олган давлатнинг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари билан алоқа боғлаш ҳуқуқига эга.

Маъмурий қамоққа олинган шахсларнинг ҳуқуқлари билан бир қаторда уларнинг мажбуриятлари ҳам белгиланган. Амалдаги тартибга мувофиқ, махсус қабулхона маъмурияти ва ходимлари маъмурий қамоққа олинган шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдидларнинг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этиш юзасидан дарҳол чоралар кўриши шарт.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, маъмурий қамоққа олинган шахслар адвокат, қариндошлари ёки бошқа шахслар билан учрашиш ҳуқуқига ҳам эга бўлиб, бунда маъмурий қамоққа олинган шахсларга юридик ёрдам олиши учун адвокат билан учрашувлар

қонунчиликда белгиланган тартибда, сони ва давомийлиги чекланмаган ҳолда берилади.

Маъмурий қамоққа олинган шахснинг аризасига кўра, учинчи шахслар эшитиши мумкин бўлган доирадан ташқарида ва эшитишнинг техник воситаларини қўлламасдан адвокат билан холи учрашишга махсус қабулхона ходимлари томонидан четдан кўз билан кўриб туриб назоратни амалга ошириш имконияти бўлиши шарт билан рухсат берилади.

Қариндошлар ёки бошқа шахслар билан учрашувлар махсус қабулхона ходимларининг назорати остида амалга оширилади ҳамда ички тартиб-қоидаларига кўра сақлаш ҳамда фойдаланиш тақиқланган ҳужжатларни, пул маблағларини, қимматбаҳо буюмларни, нарсаларни ва бошқа ашёларни маъмурий қамоққа олинган шахсга топширишга уриниш бўлган тақдирда муддатидан илгари тўхтатиб қўйилади.

Маъмурий қамоққа олинган шахсларнинг аризалари, таклифлари ва шикоятларини қабул қилиш ҳамда кўриб чиқишнинг асоссиз равишда рад этилиши, уларни кўриб чиқиш ёки олувчиларга топшириш тартиби ва муддатларининг бузилиши ёхуд маъмурий қамоққа олинган шахсларнинг берган аризалари, таклифлари ва шикоятлари муносабати билан таъқиб қилиниши қонунчиликка мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

НАТИЖАЛАР.

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги маъмурий қонунчилигида маъмурий қамоққа олинган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатини тартибга солишда муайян шароитлар мавжудлиги аниқланди. Махсус қабулхоналар фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлили натижасида қамоққа олинганларни сақлаш шароитларини, уларнинг ички ишлар органлари билан ўзаро ҳамкорлиги тартибини, шунингдек, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаш механизмларини батафсил тартибга солиш зарурлиги аниқланди.

Махсус қабулхоналардаги шахсларнинг маъмурий-ҳуқуқий ҳолати уларнинг ҳимояланиш, тиббий ёрдам кўрсатиш, ташқи дунё билан алоқа қилиш ва маъмурий мажбурлов чораларига шикоят қилиш

хуқуқларини амалга оширишни тўлиқ таъминламаётгани аниқланди. Бу мазкур тоифадаги шахсларнинг ҳуқуқий мақомини яхшилаш, уларни қамокда сақланаётган муассасалар фаолиятининг шаффофлигини оширишга қаратилган комплекс норматив-ҳуқуқий ва ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш зарурлигидан далолат беради.

Шундай қилиб, олинган натижалар маъмурий қамокқа олиш вақтида давлат манфаатлари ва шахснинг қафолатланган ҳуқуқлари ўртасидаги мутаносибликни таъминлаш мақсадида маъмурий қонунчилик ва институционал механизмларни янада такомиллаштириш долзарблигини тасдиқлайди.

ХУЛОСА. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, маъмурий қамокқа олинган, содир этилган ҳуқуқбузарлик учун жазони ўтаётган шахс барча фуқаролар каби маъмурий-ҳуқуқий мақомга эга бўлади, деган хулосага келиш мумкин. Бироқ, маъмурий қамокни ўташда бундай шахсларга қўлланиладиган чекловлар туфайли бир қатор ҳуқуқ ва эркинликлар чекланади. Бундай жазо фақат суд қарори билан амалга оширилиши мумкинлигини кўрсатади.

Махсус қабулхонанинг ҳуқуқий мақоми ҳам у бажарадиган ўзига хос вазифалар туфайли алоҳида хусусиятга эга. Махсус қабулхоналар мақомининг ўзига хос хусусиятлари маъмуриятнинг суд қарорига кўра

фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш, уларнинг шахсий буюмларини кўздан кечириш, режимни таъминлаш устидан назорат қилишнинг техник воситаларидан фойдаланиш, мажбурий дактилоскопик рўйхатдан ўтказиш ҳуқуқлари билан белгиланади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Аврутин Р.Ю. Специальный приемник для административно задержанных лиц // Закон и право. -М; 03-2020. С. 160-163.
2. Зейдель М. Полиция безопасности: очерк Макса Зейделя, орд. проф. Мюнхенского ун-та / пер. с нем. прив.-доц. Новороссийского ун-та П. Шеймина. Гродна: Тип. Губ. Правл. -М. 2020. С. 202.
3. Трифонов А. О мерах полицейского принуждения по прусскому и нашему праву. СПб (Trifonov A. On Measures of Police Coercion in Prussian and Russian Law. St. Petersburg.). // Право. -К; 2019. С. 242.
4. Максимов И.В., Рамадзанов М.Д. Административный арест как вид административного наказания // Правовая политика и правовая жизнь. 2003. № 2.
5. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации: учебник. М., 2001.

